

הניהול העצמי: תפקידה ותפקודה של מועצת הזקנים / ארי טרסי

"מתוך : התמודדות ללא נשק" - יום עיון - בית טרזין 10/12/1988 -

נתבקשתי לדבר על הניהול העצמי ותפקידו של זקן היהודים, אני מבין שחלק גדול מהקהל לא היה בגטו, מצד שני יש בקהל אנשים שהיו בגטו ועל כך יעידו שערות השיבה. אנו חייבים היום לראות את עברנו בטרזין בעיניים צעירות יותר.

כשעברתי על החומר ראיתי שקשה יותר לדבר על צריכת תפוחי אדמה לדוגמה, מאשר על הטרגדיה בכללה, באשר הניגוד בין הניהול העצמי לחיי היום-יום היה גדול. בהמשך לדברי רות בונדי על הצייתנות – אנו יודעים היום שעברנו היה דומה לקומדיה גרמנית, שכידוע אינה מצחיקה בדרך כלל. בטרזיינשטאט ידענו שהגטו מנוהל על ידי היהודים כמו אדלשטיין. היום אנו יודעים שהכול – ישיבות ההנהלה ומועצת היהודים היו סרק ללא סמכויות. הם היו צייתנים לעצמם ולגרמנים. בתוכם היו כמה מנהיגים באמת אך הגרמנים לא אפשרו התפתחות אמיתית של ניהול עצמי.

בניית תחנת הרכבת או דברים דומים שלכאורה היו פעולות לעתיד ולצידן מחסנים ענקיים עם סחורה שהגיעה ברכבת. בתחילה הייתה אפשרות לאנשים לצאת לערוך קניות בעיר הסמוכה. הייתה קרן להגירה יהודית וקרנות נוספות שהגרמנים בגטו חתמו בצד חתימות יהודים. נמצאו חתימות על שטרות וראינו אחרי המלחמה שהשטרות לא נמסרו כלל. זהו המקום היחיד שנמצאו חתימות משותפות. ראינו בתחילת 1942 שחלומו של אדלשטיין ושלנו היה אשליה – שאי אפשר לקבל את העבודות הגרמניות כשלנו. אנו נשלחנו להקים גטו והגרמנים ידעו שיצאו טרנספורטים של 1000 ועד 5000 יהודים. הייתה עבודת בנייה בטרזין אבל כולה, במבט לאחור, נחשפת כחלק מהמשחק ששיחקו הגרמנים איתנו ביחד. אדלשטיין יצא יום-יום עם תיק גדול, מסודר, מודפס, עם אינפורמציה מדוקדקת. כשהודיעו לגרמנים על התרחשות פושעת כגון גניבה, או ניסיון בודד לרצח שלא דרך מועצת הזקנים, הייתה זו מועצת הזקנים היהודים שקיבלה את העונש. היה משפט ושם נשפטו אנשים ברצינות. כל זה לא היה ידוע לנו למרות שזכור לי שאחרי ביקור במפקדת הגסטאפו חזר אדלשטיין מדוכרך – לא הסביר מדוע ורק אמר שזהו מרוץ נגד הזמן, במלחמה קצרה או ארוכה.

כל התפיסה של "עבודה למען המאמץ הגרמני תציל אותנו" – רובנו ידענו שזה רציני. לדוגמה, הצביעה ללבן של מדים לחזית הרוסית, ההזמנות היו עבור דברים לא רציניים למרות חוסר בידיים עובדות בגרמניה. אנו ניסינו לשכנע את אסירי הגטו שעבודתנו דרושה לגרמנים. הייתה לי הזדמנות פיזית להיות בסביבת מועצת הזקנים ויכולתי לשמוע דיונים פעמים רבות או הדלפות – דיון אחר היה

שלכל חברי מועצת הזקנים, לפי הגרמנים, הייתה זכות להחליף 30 שמות של אנשים שיגורשו מטרזיינשטאט, אם הם רשומים. היה דיון על הטבות אישיות. היו עוד סיבות כי אנשי מועצת הזקנים ידעו בעצמם שאין להם על מה לדון. פקודה לטרנספורט הגיעה לזקן היהודים. המועצה שמעה מהיו"ר או סגניו שצריך לארגן טרנספורט. מי שהזדמן לו להיות ליד הרכבות היוצאות יכול היה לראות לעתים פניות של יהודי לגרמני בהשתדלות על בן משפחה והגרמני ביקש מנציג מועצת היהודים להוציא אותו ולהכניס מישהו מהרזרבה, דברים שלא לפי החלטה. המזכירות הוציאה לוח גדול עם ציור של ארגון הגטו, בסוף שנת 1943, שם היו פרטי פרטים על המחלקות והמנהלים, הניהול האדמיניסטרטיבי, לפי הוראת הגרמנים וזה נשלח לגרמניה וחזר חתום ע"י ה-SS שכן צריך לארגן את הגטו. זו שוב היסודיות, הציניות הגרמנית, שידעו מה הולך והתרכזו בדברים כאילו מדיניים.

אני בכוונה מספר פרטים כי אין טעם בניתוח מעמיק של הניהול. התמונה מתבהרת באמצעות התרחשויות שמורות על דלות ההשפעה של הניסיונות לארגון עצמי של הגטו. מועצת הזקנים הייתה נטולת סמכויות אך להיות חבר בה היה מכובד בעיקר ע"י יוצאי גרמניה והיו שהתמנו ואף אחד אחר לא ידע למה. כמו המקרה של אדלשטיין: הגיעה רכבת ובה קרונות רגילים ואחד של מחלקה ראשונה, ושם היה ד"ר לונשטיין עם חילל SS שבא איתו לגטו עם הוראה לשלבו במועצת הזקנים ומפקד הגטו-וואכה. אנחנו לא ידענו איך לעכל זאת, רק שזר מסוכן בשבילנו – לא ידענו מיהו ומהו. רק שהצטוונו להכניסו לתפקיד זה. הוא כתב אחרי המלחמה מאמר על הפרשה שלו – איך היה צריך להשתלב בהנהגת הגטו ולהלחם בשחיתות. אחר כך התפטר.

היו עוד מקרים, של סלו קרמר למשל, שהגיעה הוראה מלמעלה להכניסו. חיי כולם הסתובבו סביב השאלה האם מחר אהיה בטרנספורט או לא. היו שידעו על פרק זמן לנשימה וכאלה שפחדו מיום יומיים. האשליה של ניהול עצמי - כל שאמרתי הם דברים ידועים, היו הוראות של שליחה למזרח כעונש וזכור לי רק מקרה אחד שהופענו בבוקר (אדלשטיין בפנים אני בחוץ) ואדלשטיין הצליח לשחרר מישהו מהעונש (הוא נסע אחרי חודש ממילא).

יצאו כמה ספרים שעסקו בנושא זה. וספר חשוב של אדלר מגרמניה – הארגון היה כל כך מסודר שקשה מאוד היה ליהודים לוותר על הפרוצדורה כדי לקבל משהו. היה צורך בשעון מעורר. בתוך הגטו היה צריך למלא טופס, המלצה, ולצורך מה? רק לפרוצדורה של הגטו, ללא גרמנים, זה עבר למחסן שהמליץ כמה יש במלאי והמלצה נוספת ואז תוך 10-11 יום קיבל שעון. הכול בהתאם

להוראה. אחרי שחרור הגטו ההנהלה וההנהגה המשיכו לנהוג לפי אותן ההוראות, רק לאט לאט הסתבר שהכול היה משחק אחד גדול שלנו ושל הגרמנים.

שאלות ותשובות :

נאוה שאן : מה היה במאמר של לוונשטיין ?

תשובה : אינני יודע.

דני שק : הצטיירה תמונה של פיקציה. איך ראה אזרח מן השורה את ההנהגה? תשובה : היו שהאמינו במנהיגות של אדלשטיין - אני ביניהם ועד היום אני מאמין במאמץ העליון האישי, הוא השתדל להשיג יתרונות. היו חוגים סביב קרל שליטר - מנהל המחלקה הכלכלית, היחידי שגם התייצב בפני הגרמנים. אנטי ציוני, צ'כי, וסביבו היה חוג שהאמין רק לו למרות שהשחיתויות המדוברות היו דווקא בחוג הזה. לא יודעים מה האמת. לגבי היהודי הפשוט היו דעות שונות, בעיקר שליליות – כי את העבודה העיקרית עשו האנשים הפשוטים. ובאמת אם אתה רואה טרנספורט ואת האנשים – אי אפשר לצפות שיתלהבו מההנהגה.